

KULTURNÍ KOMPETENCE: UVĚDOMIT SI VLASTNÍ KULTURU A UMĚT SE VYJÁDŘIT

CULTURAL COMPETENCE: TO BE AWARE OF ONE'S OWN CULTURE AND TO BE ABLE TO EXPRESS ONESELF

Marie Fulková, Magdalena Novotná

Katedra výtvarné výchovy, Pedagogická fakulta, Karlova univerzita, Praha

Abstrakt

Příspěvek se zabývá problematikou kulturní kompetence, která je v českém vzdělávacím kontextu silně zanedbaná a podceňovaná. Explicitně pojmenovaná kulturní kompetence dosud chyběla mezi klíčovými kompetencemi formulovanými v českém kurikulu, důkladné a aktuální vymezení pojmu chybí i v didaktice výtvarné výchovy. Vzhledem k tomu, že se kulturní kompetence nyní pravděpodobně objeví v nové podobě kurikula, vzniká akutní potřeba vyjasnění konceptu. V rámci právě se rozvíjející evropské výzkumné snahy v oblasti kultury (projekt Horizon Europe: CLiViE, 2024) a na základě výsledků projektu Horizon2020 AMASS, 2023 provádíme pilotní sondu menšího rozsahu, která mapuje, jak výuka výtvarné výchovy na prvním stupni českých základních škol kulturní kompetenci naplňuje.

Klíčová slova: kulturní kompetence; kurikulum; výtvarná výchova; kulturní identita

Abstract

The paper deals with the issue of cultural competence, which is severely neglected and underappreciated in the Czech educational context. An explicitly stated cultural competence has so far been missing among the key competencies formulated in the Czech curriculum. A thorough and up-to-date definition of the term is also missing in the didactics of art education. Since cultural competence is now likely to appear in a new curriculum framework there is an urgent need to clarify the concept. As part of the European research effort in the field of culture that is currently underway (Horizon Europe project: CLiViE, 2024) and based on the results of the Horizon 2020 AMASS, 2023 project, we conduct a small scale pilot probe that maps how visual arts education at primary schools in Czech elementary schools addresses cultural competence.

Keywords: Cultural competence; curriculum; art education; cultural identity

1 ÚVOD

Naše společnost je na jedné straně charakterizovaná bohatstvím a životem v pohodlí, na druhé straně sociálními nerovnostmi, kulturními válkami a mimořádnou dávkou nejistoty ve stínu pandemie, blízké válečné katastrofy a ekologické hrozby (Steyerl, 2023). Ustavování kolaborativních tvůrčích komunit a interkulturní dialog na mnoha úrovních společenského života je nyní významným jevem. V současném komplexním sociálním prostředí jsou kulturní kompetence s důrazem na kreativitu, sociální senzitivitu a kritické myšlení základní výbavou každého jedince, natož pak učitele profesionála (Sarantou, 2023).

2 TEORIE

V logice uvažování o společnosti spektaklu a spotřeby, konvencí kulturních skriptů a globalizované vizuální paměti (Rutger Van der Hoeven 2019) prezentujeme problematiku kulturní kompetence (KK). Teoreticky se opíráme o dlouhodobě propracované koncepty funkcí současného umění a vizuální gramotnosti (Asher, Carpreau, Vermeersch, Wagner 2021), inter-mediální teorie a praxe umělecké tvorby a o koncepty kritických vizuálních studií, zahrnujících též současnou problematiku technologických vlivů a pracovního trhu (Hanquinet, O'Brien & Taylor, 2020). Otázky výzkumu se vztahují 1. k zjišťování obsahů pojmu KK u učitelek výtvarné výchovy primární školy, 2. ke způsobům naplňování KK ve výuce výtvarné výchovy, 3. ke kulturním artefaktům, s nimiž seznamují učitelé žáky, 4. k využití kulturních artefaktů při zadávání úloh vedoucích ke kreativním aktivitám, 5. k rozvoji kulturní identity žáků prostřednictvím zadávaných úkolů. Sledování pojmu kulturní kompetence a jeho vpisování do každodenní výukové a životní praxe učitelů výtvarné výchovy je hlavním cílem pilotní studie.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Metodologicky se opíráme o propojení oborové didaktiky, vizuálních studií a kritických teorií současného umění (Savin-Baden & Tombs 2017). Kombinujeme

různé typy kvalitativních výzkumných design. Tam, kde se opíráme o výsledek projektu Horizon2020 AMASS, kombinujeme participační akční výzkum (PAR) s art-based action research (ABAR) (AMASS, 2023). V navazující pilotní sondě projektu Horizon Europe: CLiViE, 2024 se jedná o kombinaci Thematic analysis (TA), Theory of change (TOC) a vizuální sémiotické a diskursivní analýzy (Savin-Baden & Tombs 2017). Podkladem je soubor odpovědí na otevřenou otázku u 120 probandů – učitelek VV (náhodný výběr) a transkripty komunikace na daná témata u 2 fokusních skupin po 8–10 členech, studentech VV PedF UK. Diskursivní analýzu (diskursivní strategie v stávajících dokumentech RVP/Oblast umění a kultura, evropských dokumentech kulturního vzdělávání a komunikací budoucích pedagogů primární školy) použijeme k popisu strategií fungování vyšších celků diskursivních polí u nás a na evropské úrovni.

4 VÝSLEDKY A OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

Příspěvek se opírá o publikované výsledky projektu Horizon2020 AMASS z roku 2023. Publikace projektu představují kulturní vzdělávání, kreativní pružnost a imaginaci jako předpoklad kulturního a interkulturního dialogu chápaného jako demokratizační prvek společnosti. Cílem a předpokládaným výsledkem této pokračovací studie je zmapování modalit konceptu KK, didaktických variant v oblasti výtvarné výchovy a parametrů vizuální gramotnosti ve vztahu k strategii dokumentu Cultural Awareness and Expression (IFACCA, 2016), případné porovnání s určitými parametry terénních dat od ostatních partnerů v projektu CLiViE. Studie ukáže, s jakými kulturními obsahy seznamují učitelé primární školy žáky, jak je propojují s kreativními aktivitami a jak rozumějí pojmu kulturní kompetence. Očekáváme, že pilotní sonda pomůže zaplnit mezeru ve formulaci kulturní kompetence a přispěje ke sjednocení funkčního slovníku učitelů. Dopady (TOC) výzkumné sondy předpokládáme v oblastech kurikulárních obsahů, profesní přípravy učitelů a oborové didaktiky výtvarné výchovy. Výsledky empirického výzkumu (u začínajících výzkumů lze uvést očekávaná zjištění).

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Publikované kazuistiky projektu AMASS představují možnosti kulturní identifikace a jedinečného vyjádření prostřednictvím vizuálních jazyků u autorů,

jejichž hlasy jsou jinak neslyšitelné a oni sami jsou ve společnosti “neviditelní”. Přesto se projevují jako vysoce tvůrčí, originální a zcela odlišní od klišé imaginárních konstrukcí jejich identit ve většinové společnosti (Fulková & Novotná, 2024). Kulturní vzdělávání a kulturní kompetence se ukázaly jako předpoklad kulturního dialogu, chápaného jako demokratizační a inovativní, rovněž tak kohezivní prvek společnosti. Další otázky se vynořují při předběžné a zatím nedokončené tematické analýze (TA) dosud shromážděných odpovědí probandů na téma kulturní gramotnost a kulturní kompetence. Potřebují probandi větší nově společnosti kulturu (a jakou) a kulturní kompetence (a jaké)? K diskusi předkládáme, zda to nejsou právě ony „podivné nástroje“ uměleckého myšlení (Noë, 2015), které by mohly uvolnit prostor k emancipaci, uznání rovnosti inteligencí (Rancière, 2021) a kritické transformaci společenských makrostruktur (Zuidervaart, 2015).

PODĚKOVÁNÍ

Autorky děkují za finanční podporu projektu Horizon Europe: CLiViE, 2024, ID: 101132285.

6 LITERATURA

- Asher, T., Carpreau, P., Vermeersch, L., Wagner, E. (2021). Conversations on Visual Literacy, Resonance and a Found Cat. *Gramotnost, pregramotnost a vzdělávání*, 4(3), 73–93. Gramotnost_03_2020.indd (cuni.cz)
- Fulková, M. & Novotná, M. (2024) Cut for New Times: A collaborative project at the School for the Deaf and the Museum of Decorative Art in Prague. In Kárpáti, A. (Ed.) (2024) *Arts-Based Interventions and Social Change in Europe*. Routledge. 208–216. <https://doi.org/10.4324/9781003376927>
- Hanquinet, L., O'Brien, D. & Taylor, M. (2020). The values of culture? Social closure in the political identities, policy references, and and social attitudes of cultural and creative workers. *The sociological review*, 68(1), 33–54. <https://doi.org/10.1177/003802611987140>
- Noë, A. (2015). *Strange Tools: Art and Human Nature*. Hill and Wang. ISBN 978-0809089178

- Rancière, J. (2021). *Neznalý učitel. Pět lekcí o intelektuální emancipaci*. Filosofía, nakladatelství Filosofického ústavu AVČR. ISBN 978-80-7007-697-2
- Savin-Baden, M. & Tombs, G. (2017). *Research Methods for Education in the Digital Age*. Bloomsbury. ISBN 978-1-4742-4562-3
- Steyerl, H. (2023). *Umění bez daně. Umění v éře planetární občanské války*. Praha: Akademie výtvarných umění. ISBN 978-80-88366-54-6
- Zuidervaart, L. (2015). *Umění a sociální transformace. Pravda, autonomie a společenské makrostruktury*. Nadace pro současné umění Praha. ISBN 978-80-7414-979-5.

Elektronické zdroje

- IFACCA. (2016). *Cultural Awareness Handbook. Cultural awareness and expression handbook* | IFACCA – International Federation of Arts Councils and Culture Agencies
- Sarantou, M. (Ed.) (2023.) MASSIVE OPEN ONLINE COURSE (MOOC) *Introduction to socially engaged arts: Diverse approaches for mitigating societal challenges through arts-based initiatives*. <https://amassproject.weebly.com/>
- University of Lapland (2024, 24. dubna). *AMASS project*: <https://amassproject.weebly.com/>
- University of Helsinki (2024, 24. dubna). *CLIViE project: Cultural Literacies' Value in Europe (2024–2027)*. <https://kvv.pedf.cuni.cz/KVV2-334.html>